

ELŐSZÓ

Trianonról nem könnyű beszélni.

Száz év elteltével sem. Nem könnyű – Juhász Gyula szavaival – nem felejteni, de mégis megtartani a felesleges beszéd tilalmát.

Nem könnyű megszólalni, amikor ezt egyfelől túlzó pátosz, az idealizált múlt feletti borongás és sérelmeken rágódó historikus panaszkodás, másfelől viszont közönyös vállvonogatás, esetleg önmagát tárgyilagosságnak feltüntető rideg távolságtartás nélkül szeretnénk megtenni.

A Nemzeti Közzolgálati Egyetem *Trianon és a család*om esszépályázata és az ahhoz kapcsolódó kötet e hangszín megtalálását szolgálja. Azt a kihívást állítja a mai, kiemelten a fiatal magyarság elé, hogy hitelesen megismerve a Trianon-problematika mibenlétét, tudatosan dolgozza fel kollektív traumánkat, majd a kulturális értékrendünkkel összhangban álló és elfogadható választ tudjon adni nemzeti történelmünk folytatására.

Le kell szögeznünk, hogy az 1920-as, Párizs környéki békeszerződésekről mostanában, különösen a centenárium évében jóval könnyebb nyilvánosan beszélni, mint a vasfüggöny mögött töltött évtizedekben. Az első világháborút záró paktum, különösen

az államhatárok kérdése az államszocializmus időszakában a megtűrt tabuk közé soroltatott, érzelmek és a nemzeti kisebbségeink említése nélküli régmúlt, eleve elrendeltetett történelmi esemény lett a 20. század forgatagában.

A rendszerváltás kezdetétől, bár legitim közéleti téma és a tudományban is közkedvelt kérdéskör lett, megkülönböztetett figyelmet inkább csak a radikális jobboldali mozgalmak közegében kapott. A hivatalos állami emlékezetpolitika egyik kiemelt területévé 2010-et követően vált, társadalmi pozíciói az elmúlt évtizedben szembetűnően erősödtek. Manapság már azért is könnyebb beszélni róla, mert egy ideje kialakult formái vannak a megszólalásnak. Publicisztikák, irodalmi alkotások, tudományos elemzések, dalszövegek és emlékművek kínálnak változatos eszközöket, nyelvi és képi sémákat az értelmezés számára.

Trianonról ilyenformán ma már számos ok miatt könnyebb beszélni, mint korábban – de ettől még nem egyszerű. Feltéve, hogy többet, mást vagy máshogyan szeretnénk mondani. Ha más formában, némileg új utakon járva szeretnénk hozzájárulni a nyilvánosság különböző szinterein zajló kommemorációhoz.

Jelen kötet célja, hogy elsősorban személyes nézőpontokon, egyedi tapasztalatokon és családtörténeteken keresztül közelítsen a témához. A *Trianon és a család* címmel meghirdetett pályázat és ezzel együtt a kötet alapkoncepciója az volt, hogy a kérdéskört a családok, a megélt mindennapok felől láttassuk, hétköznapi emberek történeteinek keresztül mutassuk be. A közölt írásokat egy ezt célzó kiírásra érkezett pályaművekből válogattuk. A kötet sajátossága, sőt, ahogy mi – elfogultan – állítjuk, értéke ebből a koncepcióból adódik.

Érdemes előrebocsájtani, hogy a pályázatra beérkezett, illetve a kötetbe beválogatott írások túlnyomó többsége laikus szerzőktől származik. Egy ilyen körben elsősorban a személyesség, a hitelesség, a nézőpontok egyedisége, a tapasztalatok megfogalmazásának sablonmentessége és a csorbíthatlan önkifejezésre való törekvés számít érvényes értékelési szempontnak.

Másodikként érdemes leszögezni, hogy a beérkezett pályaművek eltérő jellegéből adódóan a végeredmény egy sokszínű, tarkabarka, több tekintetben is eklektikus válogatás lett, és ezen a bíráló zsűri sem kívánt változtatni. A szerzők között egyaránt akadnak fiatalok, középkorúak és idősek, férfiak és nők, határon innen és túl élők. A felvillantott nézőpontok, a leírt emlékek és tapasztalatok természetesen különbözőek: terjedelmüket, megközelítésüket, hangvételtüket, látásmódjukat, vérmérsékletüket tekintve eltérnek. Az írásokból kiviláglik, hogy a megszólalók, illetve a mesélők családja számára – bizonyos hasonlóságok mellett – sokszor egészen mást jelentett és jelent ma is a trianoni témakör. Közös bennük, hogy nem fiktív prózai írások, hanem megtörtént eseményeket felidéző, húsból és vérből való emberek valódi tapasztalatait, gondolatait, a már nem élő déd- és nagyszülők szavait, sőt írásos emlékeit közreadó szövegek. Esszéisztikus karakterjegyek keverednek bennük az emlékiratok és az önéletrajzi írások elemeivel, szóban áthagyományozott családtörténetek és lejegyzett beszélgetések vegyülnek napló- és levéltöredékekkel.

A kiválasztott, így nyertes és csokorba gyűjtve közreadott írások tehát elsősorban a fenti feltételeknek felelnek meg, ezért érdemes ehhez igazított olvasói elvárásokkal közeledni hozzájuk.

A műveket olvasva észre kellett vennünk, hogy bár ez előzetesen nem képezte részét a koncepciónak, a beérkezett írások jelentős részének hangvétele kikerülhetetlenül a gyász diskurzusa felé mozdította a kötetet. Persze egyáltalán nem meglepő, hogy Trianon kapcsán még a családtörténetekben és a személyes emlékekben is a trauma és a veszteség kerül előtérbe. Ahogy az sem, hogy főként azok pályáztak műveikkel, akiknek a családi vagy személyes történetében a száz évvel ezelőtti békemegállapodás komoly törésként, tragikus sorseseményként, későbbi fájdalmak, nehézségek és megpróbáltatások okaként jelent meg.

Szerkesztőként sem vonhattuk ki magunkat az olvasottak hatása alól, igyekeztünk empátiával fordulni az elszenvedett veszteségek, a megélt sérelmek valós tapasztalatát megfogalmazó szer-

zők felé. Ennek megfelelően a kötetben a jövőbe tekintő, kiutat kereső és a tragédiával való megküzdés lehetséges módozatait felmutató szövegek mellett természetesen helyt adtunk – érthető okokból – fájdalmas, keserű, indulatos írásoknak is. Nem vártuk el, hogy szerzőink kimértnek és pártatlannak mutakozzanak, és valamifajta könnyed felülemelkedéssel beszéljenek az átéltekről. Azt azonban fontos szempontnak tekintettük, hogy a megszólalások ne a kollektív, kivetített, szimbolikus gyász gesztusait hordozzák, ne a valaha volt, majd elvesztett idilli nagyság siratásában merüljenek ki.

Teret kívántunk adni azoknak, akiknek nem hallatszik a hangjuk, és lehetőséget biztosítani számukra, hogy a maguk módján, a maguk eszközeivel mondják el, amit fontosnak tartanak Trianon személyes vonatkozásai kapcsán. A kötet az emlékezést szolgálja, ám ezt egyedi történeteken keresztül, családi perspektívából kívánja megtenni. Csupán néhány példán keresztül, mindössze tucatnyi, a kötetbe formázott írás tükrében igyekszik bemutatni, hogyan örökítődött át a Trianon-tematika a családi emlékezetben, szájhagyományban, és milyen formákban élnek tovább a történelekről alkotott benyomások.

Az értékelő bizottság kiemelt szempontként kezelte a dolgozatokban a száz évvel ezelőtti békeszerződés főbb mozzanatainak és hatásainak, valamint a múlt század 20-as éveinek megjelenítését. Ugyancsak fontosnak tekintette az ezekhez szervesen kapcsolódó családtörténetek elővezetését, továbbá a személyességet, a fókuszaltságot, a témakörhöz való szoros kötődést. Figyelembe vettük a beküldött pályaművek stílusát, az azokban alkalmazott nyelvi regiszter különlegességét, eredetiségét, a szöveg kifejezőmódjának minőségét. A pályázatra közel 60 pályamű érkezett be, amelyeket magas színvonalúnak értékeltünk. Nagyon nehéz volt tehát ezek közül azt a 11 szöveget kiemelni, amelyek a legalkalmasabbak a problematikára irányuló sokperspektívás reflexió megvalósítására, illetve amelyek számára valóban a centenáriumi évfordulóra megjelenő esszékötet biztosítja a legjobb felületet. A bizottság ezúton köszöni meg minden tisztelt pályázónak a munkáját.

Trianonról nem könnyű beszélni, de – bizonyos keretek közt, bizonyos módokon – mégis érdemes. Hisszük és reméljük, hogy ezzel a kötettel sikerült olyan kereteket biztosítani és olyan módokat találni, amelyek lehetővé teszik, hogy kifejező és érvényes történetek hangozhassanak el. Olyan mozaikokat találtunk, amelyek nélkül sem megírni, sem megérteni nem lehet az életeken és nemzeteken végigvágató történelmet.

Külön köszönjük e helyütt mindazoknak a segítségét, akik felkarolták az ötletet és nélkülözhetetlen támogatást nyújtottak a pályázat lebonyolításában: Fejes Zsuzsanna docens asszonynak, valamint a zsűrizésben segédkező Szabó Mátyásnak és Csengei Zoltánnak.

Budapest, 2020. június 4.

A szerkesztők